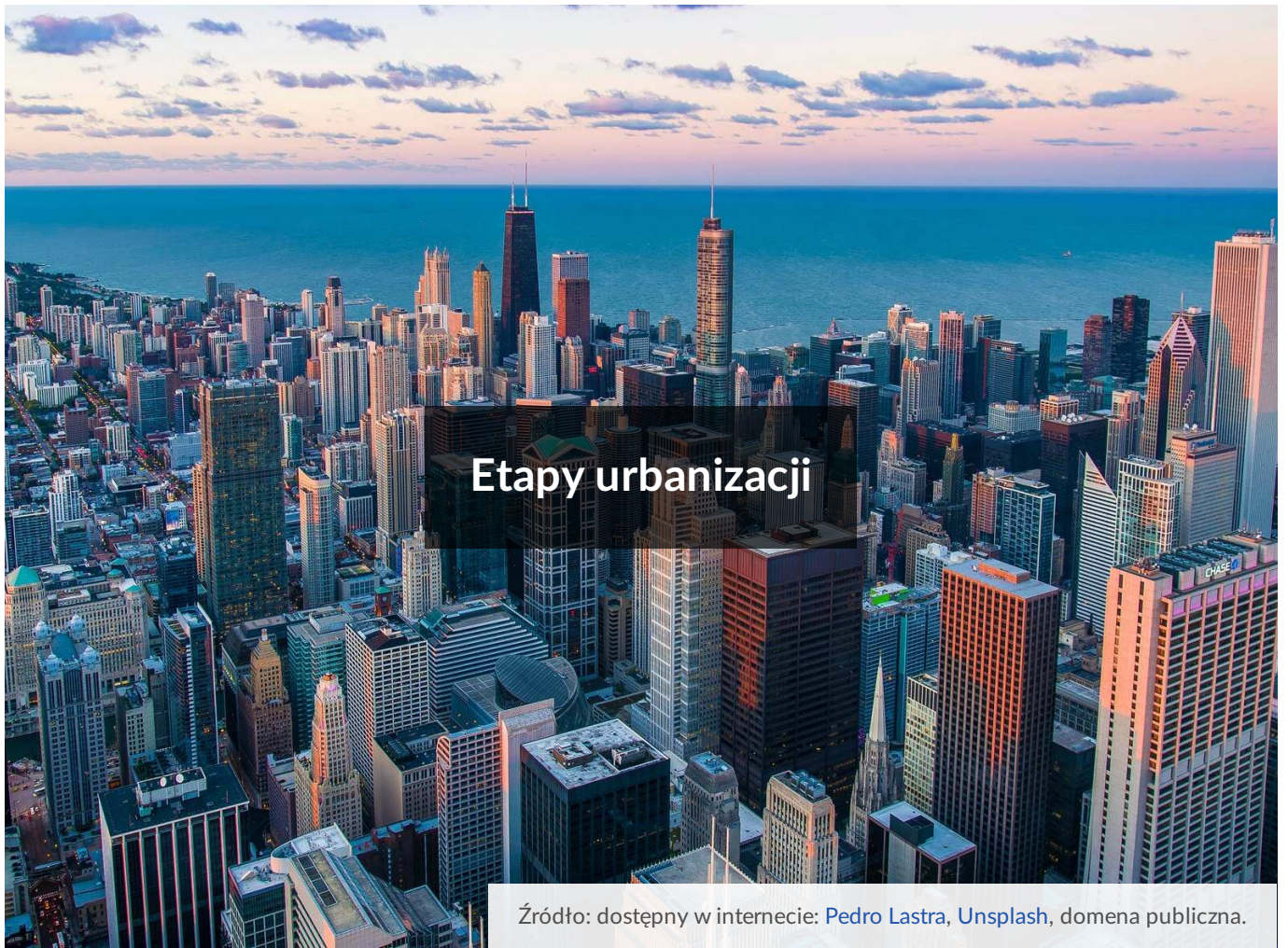

Etapy urbanizacji

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Grafika interaktywna
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Źródło: dostępny w internecie: [Pedro Lastra](#), [Unsplash](#), domena publiczna.

Proces urbanizacji jest procesem wieloetapowym. Obecnie poszczególne kraje świata znajdują się na różnych etapach urbanizacji. Różnią się one między innymi gęstością zaludnienia w poszczególnych obszarach zespołów miejskich, dominującymi płaszczyznami tego procesu, charakterem zabudowy, głównymi źródłami utrzymania ludności czy terenami migracyjnymi od strony miasta i obszaru wiejskiego.

Twoje cele

- Wymienisz i scharakteryzujesz etapy urbanizacji.
- Omówisz rozkład gęstości zaludnienia w poszczególnych etapach urbanizacji.
- Rozróżnisz główne płaszczyzny poszczególnych etapów urbanizacji.
- Porównasz etapy urbanizacji w krajach wysoko i słabo rozwiniętych.
- Określisz pozytywne i negatywne skutki urbanizacji.

Przeczytaj

Etapy urbanizacji

Obecnie wyróżnia się cztery fazy (etapy) urbanizacji - podział zaproponowany przez L.H. Klaassena:

- urbanizację wstępną (lub po prostu urbanizację),
- suburbanizację,
- dezurbanizację,
- reurbanizację.

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na określenia „proces” i „faza urbanizacji”. Wiedza o tym, że proces urbanizacji dzieli się na cztery kolejne fazy (urbanizację, suburbanizację, dezurbanizację i reurbanizację) oraz charakteryzuje się różnymi płaszczyznami (lub aspektami), należy do podstawowych wiadomości z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej. Podpowiedzią są przedrostki w nazwach faz: „sub” – oznacza coś, co znajduje się pod czymś, albo coś zależnego od czegoś ważniejszego (np. suburbia – osiedla pod miastem; subway, czyli metro, droga pod drogą – ziemią; sublokator itp.). Przedrostek „de-” oznacza najczęściej odwrotność, zaprzeczenie (np. decentralizacja, dekolonizacja), a człon „re-” używany jest wtedy, gdy coś ponownie zachodzi (np. reemigracja, reinkarnacja).

Przebieg procesu urbanizacji wiąże się ze zmianami poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego danego kraju lub społeczeństwa, a w ich następstwie – z przeobrażeniami struktury zatrudnienia i funkcji miast. Oznacza to, że najpierw musi rozwinąć się sieć osadnicza – powstają nowe miasta, wzrasta w nich liczba ludności, zmienia się przestrzeń i kształtują się nowe funkcje. Ludność skupia się, czyli koncentruje w ośrodkach miejskich – postępuje **faza urbanizacji**. Dla tego etapu

urbanizacji jest charakterystyczna powolna koncentracja ludności w miastach oraz centralnych strefach aglomeracji w wyniku systematycznie zwiększającego się zapotrzebowania na siłę roboczą w rozwijającym się przemyśle i usługach. Ważną cechą jest to, iż pod koniec tej fazy procesu znacznie zwiększa się tempo koncentracji ludności w centrum aglomeracji.

Ważne!

Termin „urbanizacja” ma dwa znaczenia. Po pierwsze, to proces przemian ekonomicznych i społecznych prowadzący do wzrostu znaczenia miast w sieci osadniczej i gospodarce; po drugie, to nazwa jednej z faz (pierwszej) procesu urbanizacji.

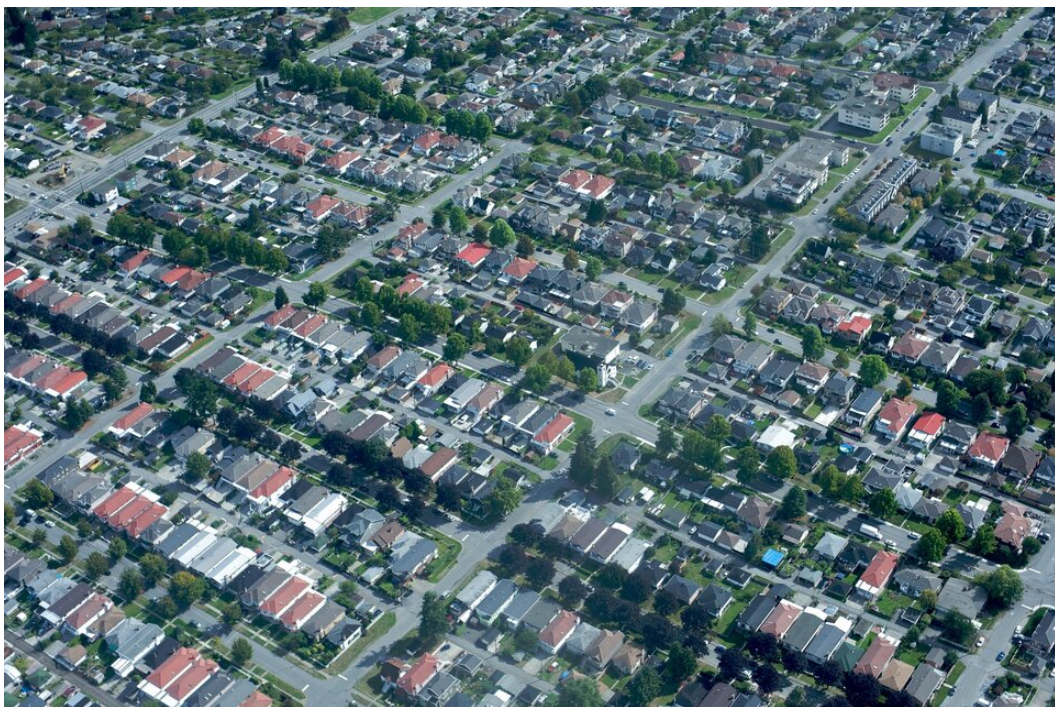
Następnie zmienia się charakter istniejących już dużych miast: rozrastając się pod względem ludnościowym, rozszerzają też swoje terytorium, strefę oddziaływań (prężnie rozwijają się przedmieścia), powoli wyludnia się centrum, jest ono przekształcane na miejsca pracy w usługach podstawowych, a zaludniają się dalsze obszary pomiędzy przedmieściami i wsią. Przyczynia się to do rozwoju komunikacji publicznej i prywatnej. Jednocześnie śródmieścia (strefy centralne) zmieniają swoje funkcje, zanika przede wszystkim funkcja mieszkaniowa i przemysłowa. Dzieje się to m.in. pod wpływem ekspansji przemysłu, a coraz to nowe potrzeby licznych mieszkańców stymulują rozwój usług. Biorąc pod uwagę całą aglomerację, trwa jednak koncentracja ludności. Jest to **faza suburbanizacji** (wtórna urbanizacja). Ten etap procesu często określa się jako „eksplozję miast”. W trakcie suburbanizacji wtórnej napływ ludności wiejskiej jest nagły i powoduje niekontrolowane rozrastanie się ubogich dzielnic peryferyjnych (**slumsów lub faweli**).

Kolejnym naturalnym etapem jest (przy wzrastającym dobrobycie, nowych możliwościach komunikacyjnych i postępie technologicznym) wzrost zasięgu oddziaływania miast ([urbanizacja przestrzenna](#) i [ekonomiczna](#)) oraz znaczenia usług. Rozpoczyna się **faza dezurbanizacji**, w której dochodzi do dekoncentracji ludności – odpływ na większe odległości od stref centralnych (bardziej atrakcyjne rejony), zmiana struktury zatrudnienia, więc i funkcji miast. W centrum mieszkają najubożsi mieszkańcy, stopniowo przeprowadzający się do silnie rozwijających się odległych obszarów i trochę na przedmieścia. W miejscu burzonych (starych) lub rewitalizowanych budynków powstają centra handlowo-usługowe. Najważniejsze dla

gospodarki są usługi – podstawowe i zaawansowane, a znacznie słabnie rola przemysłu.

W bardzo już zurbanizowanych rejonach (czyli o wysokim udziale ludności miejskiej) dominującymi aspektami urbanizacji stają się urbanizacja społeczna i przestrzenna (tworzą się wielkie formy osadnicze), natomiast strefy centralne, które modernizują się i oferują usługi wyższego rzędu, znów są atrakcyjne dla mieszkańców – wzrasta więc ponownie koncentracja ludności (**faza reurbanizacji**).

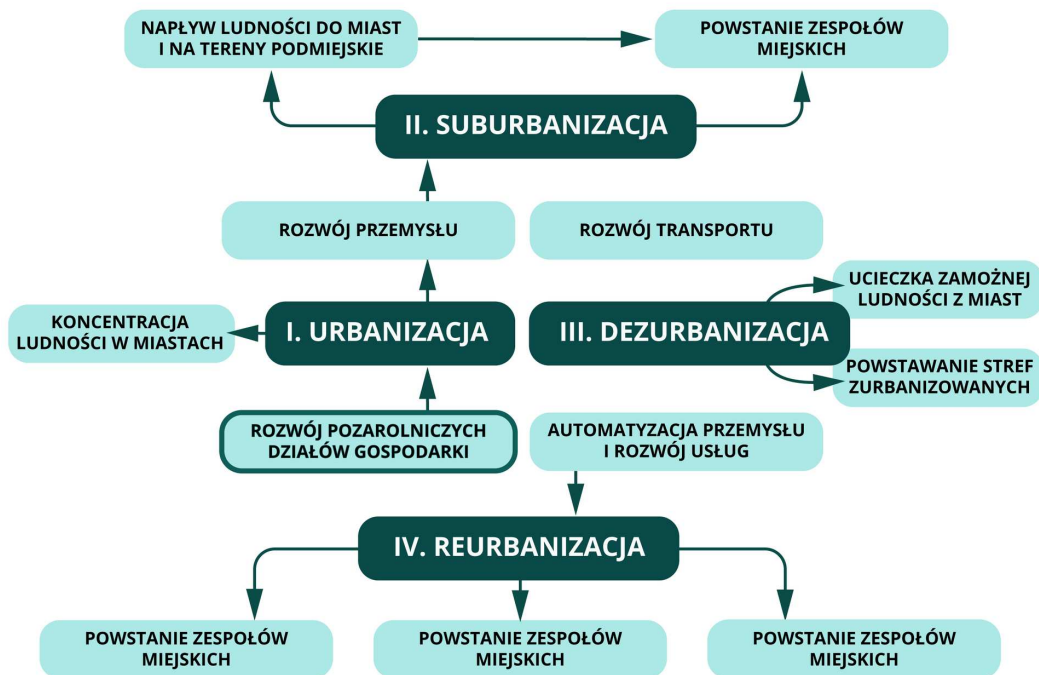
Charakterystyczna dla tych rejonów jest przebudowa śródmieść w centra usługowo-handlowe.

Suburbia

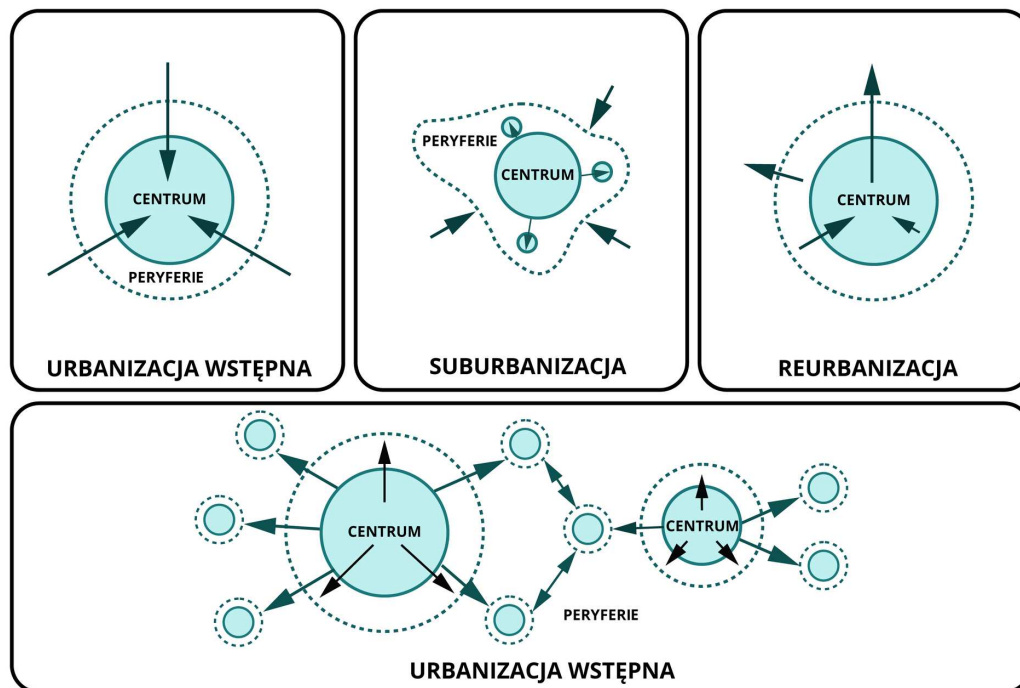
Źródło: R. Sinclair, [CC BY-SA 2.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/), dostępny w internecie: [flickr.com](https://www.flickr.com/photos/rsinclair/).

Suburbia obejmują duże obszary niskiej, jednorodzinnej zabudowy. Są charakterystyczne dla krajów wysoko rozwiniętych.

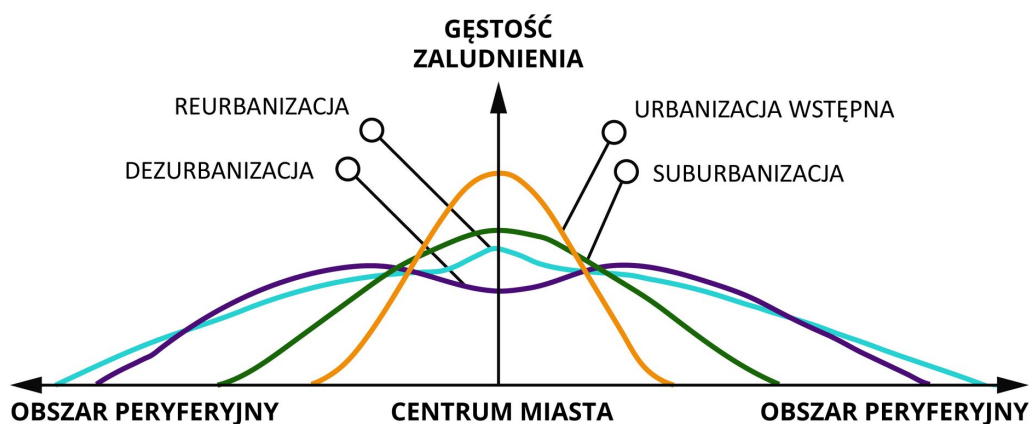
Etapy urbanizacji

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o. na podstawie: J. Kop, M. Kucharska, E. Szkuřat, *Geografia dla maturzysty. Geografia społeczno-ekonomiczna 2. Zakres rozszerzony*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013, licencja: CC BY-SA 3.0.

Graficzne zobrazowanie etapów urbanizacji

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o. na podstawie: J. Stasiak, *Geografia 2. Zakres rozszerzony. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych*, Operon, Gdynia 2013, licencja: CC BY-SA 3.0.

Fazy urbanizacji

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o. na podstawie: J. Korba, J. Mordawski, W. Wiecki, *Geografia i człowiek*, Operon, Gdynia 2003, s. 73, licencja: CC BY-SA 3.0.

W państwach słabo rozwiniętych gospodarczo występuje **koncentracja** ludności, ponieważ charakterystyczna jest dla nich faza urbanizacji wstępnej lub suburbanizacji. Natomiast w krajach wysoko rozwiniętych następuje **deglomeracja** (rozpraszanie terenów) zurbanizowanych, ponieważ charakterystyczna jest dla nich faza dezurbanizacji lub reurbanizacji. Wraz ze wzrostem rozwoju gospodarczego państw wzrasta liczba ludności zamieszkująca miasta. Jedynie w krajach Ameryki Łacińskiej procesy urbanizacyjne głównie są związane z demografią, co określono mianem **nadurbanizacji** lub **urbanizacji pozornej**. Wysoki poziom urbanizacji ma związek z brakiem pracy w rolnictwie, a nie z rozwojem gospodarki.

Urbanizacja wstępna dotyczy głównie miast w biednych, słabo rozwiniętych krajach (niektóre państwa Afryki i Azji). Charakteryzuje się ona szybkim wzrostem zaludnienia całego miasta, a zwłaszcza centrum. Determinuje ją najczęściej intensywna industrializacja i wzrost liczby miejsc pracy w mieście.

Suburbanizację zaobserwować możemy aktualnie w wielu miastach świata, charakteryzuje ona zwłaszcza zamożne miasta w państwach Europy i Ameryki Północnej. Znaczna część ludności w takich miastach, w wyniku poprawienia sytuacji materialnej, emigruje z centrum obciążonego hałasem i zgiełkiem, budując swoje domy

na obrzeżach miast. Mamy wtedy do czynienia z powstawaniem suburbiów, czyli rozległych osiedli peryferyjnych na granicy miasta i otaczających je wsi. Zaludnienia miasta jako całości wzrasta, natomiast zmienia się rozmieszczenie ludności – w centrum gęstość zaludnienia spada, na obrzeżach rośnie.

Dezurbanizacja dotyczy głównie miast, które niegdyś bardzo dobrze prosperowały (głównie dzięki rozwiniętemu przemysłowi), a teraz znajdują się w dużym kryzysie. Bardzo dobrym przykładem takiego miasta jest Detroit w Stanach Zjednoczonych. W takich miastach ludność, ze względu na ograniczenie miejsc pracy oraz mało atrakcyjne warunki życia, emigruje do miejscowości pod miastem oraz do innych ośrodków. Mamy tutaj do czynienia ze spadkiem całkowitej liczby ludności miasta. W mieście zaczyna przybywać pustostanów, pojawiają się trudności z jego utrzymaniem, szerzy się przestępczość, niekiedy miastu grozi nawet bankructwo.

Reurbanizacja charakteryzuje miasta w krajach zamożnych, takich jak np. Stany Zjednoczone, Japonia czy państwa w Europie Zachodniej. Reurbanizację inicjują najczęściej władze miasta przeżywającego kryzys. Wyludnione centrum zostaje poddane rewitalizacji, nabiera nowych funkcji. W miejscu, gdzie kiedyś były stare fabryki, powstają centra handlowe i finansowe (często wykorzystuje się budynki starych fabryk, aby zachować „klimat” miasta). Z kolei w miejscu starych blokowisk powstają nowoczesne budynki apartamentowe, a gęstość zaludnienia całego miasta zwiększa się.

Słownik

deglomeracja

działalność przeciwna do aglomeracji (skupiania czegoś); polega na rozpraszaniu czegoś; w geografii osadnictwa funkcjonują pojęcia m.in. deglomeracji przemysłu, usług lub miast

rewitalizacja miast

odbudowa zniszczonych budynków lub dzielnic miasta

urbanizacja demograficzna

wzrost liczby ludności w miastach w efekcie migracji i przyrostu naturalnego

urbanizacja ekonomiczna

wzrost zatrudnienia w nierolniczych sektorach gospodarki wskutek ich rozwoju

urbanizacja społeczna

upowszechnianie się miejskiego stylu życia w strefach podmiejskich

urbanizacja terytorialna (przestrzenna)

wzrost powierzchni miast poprzez wchłanianie stref podmiejskich

Grafika interaktywna

Polecenie 1

Przeanalizuj fazy urbanizacji przedstawione na grafice poniżej. Do każdej z nich podaj konkretne przykłady państw, w których znajdują się miasta przechodzące odpowiednią fazę urbanizacji.

Fazy urbanizacji

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o. na podstawie: J. Korba, J. Mordawski, W. Wiecki, *Geografia i człowiek*, Operon, Gdynia 2003, s. 73.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uporządkuj chronologicznie podane fazy urbanizacji.

- Suburbanizacja.
- Dezurbanizacja.
- Urbanizacja wstępna.
- Reurbanizacja.

Ćwiczenie 2

Która z poniższych faz urbanizacji jest określana jako „eksplozja miast”?

- Urbanizacja wstępna.
- Suburbanizacja.
- Dezurbanizacja.
- Reurbanizacja.

Ćwiczenie 3

Określ, którego zjawiska dotyczy poniższy opis.

„Jest to proces, który ma na celu zahamowanie wzrostu zagęszczenia ludności. Nadmierne zagęszczenie jest spowodowane zazwyczaj zbyt dużą koncentracją przemysłu i zakładów produkcyjnych w jednym miejscu”.

Określ także, której fazy urbanizacji zjawisko to nie dotyczy.

Ćwiczenie 4

Uzupełnij tabelę, przenosząc nazwy etapów urbanizacji i przykładów państw. Wybierz określenia spośród podanych.

Początkowo spadek liczby ludności aglomeracji (w strefach centralnych i zewnętrznych), w etapie końcowym powolny wzrost w strefie centralnej. Bardzo wysoki udział liczby ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności kraju. Główne płaszczyzny urbanizacji – przestrzenna i społeczna. Główne funkcje miast: usługi, w dalszych strefach zewnętrznych – przemysł., Dynamiczny napływ ludności do miast i zwiększenie koncentracji ludności w miastach. Niewielki udział ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności kraju. Główna płaszczyzna urbanizacji – demograficzna. Główne funkcje miast: handel, rzemiosło, przemysł., Początkowo wzrost liczby ludności dużych miast, w etapie końcowym spadek w strefach centralnych i zdecydowany wzrost w strefach zewnętrznych. Wysoki udział liczby ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności kraju. Główne płaszczyzny urbanizacji – demograficzna, ekonomiczna i przestrzenna. Główne funkcje miast: przemysł, handel, usługi., reurbanizacja

Charakterystyka	Nazwa etapu urbanizacji	Przykłady państw
Początkowo spadek liczby ludności aglomeracji (w strefach centralnych i zewnętrznych), w etapie końcowym powolny wzrost w strefie centralnej. Bardzo wysoki udział liczby ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności kraju. Główne płaszczyzny urbanizacji – przestrzenna		

i społeczna. Główne funkcje miast: usługi, w dalszych strefach zewnętrznych – przemysł.

Dynamiczny napływ ludności do miast i zwiększenie koncentracji ludności w miastach. Niewielki udział ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności kraju. Główna płaszczyzna urbanizacji – demograficzna. Główne funkcje miast: handel, rzemiosło, przemysł.

Początkowo wzrost liczby ludności dużych miast, w etapie końcowym spadek w strefach centralnych i zdecydowany wzrost w strefach zewnętrznych. Wysoki udział liczby ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności kraju. Główne płaszczyzny urbanizacji – demograficzna, ekonomiczna i przestrzenna. Główne

funkcje miast: przemysł, handel, usługi.		
---	--	--

Ćwiczenie 5

Na podstawie dostępnych źródeł wiedzy wyjaśnij pojęcie „hiperurbanizacja”. Podaj przykłady państw, których ona dotyczy.

Ćwiczenie 6

W tekście przedstawiono proces urbanizacji zachodzący między innymi w portowych miastach w Ameryce Północnej.

„W ostatnich kilkudziesięciu latach w wielkich miastach amerykańskich można zaobserwować nową fazę rozwoju polegającą na ponownym zasiedlaniu centralnych części miast przez osoby zamożne. Towarzyszy jej odbudowa i zmiana sposobu użytkowania dawnych zakładów przemysłowych, magazynów i urzędzeń portowych. W większości przypadków w takich miejscach powstają obszary rekreacji i rozrywki, wielkie centra handlowe lub parki tematyczne. W Stanach Zjednoczonych ogólnonarodowy program odnowy miast zakłada poprawę warunków życia ich mieszkańców poprzez między innymi zastępowanie standardowego budownictwa nowymi domami mieszkalnymi oraz ożywienie gospodarcze dzielnic centralnych”.

Wybierz elementy, które są poprawnym uzupełnieniem i dokończeniem zdania.

Proces urbanizacji, który opisano w tekście, nosi nazwę reurbanizacji/dezurbanizacji, a towarzyszącą mu zmianę fizjonomii zabudowy miejskiej nazywamy restrukturyzacją/rewitalizacją.

Źródło: J. Makowski, *Geografia regionalna świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 215–216..

Ćwiczenie 7

Podaj jedno podobieństwo i jedną różnicę między pojęciami suburbanizacji i dezurbanizacji.

Ćwiczenie 8

Sprawdź w dostępnych źródłach informacji, czym jest *urban sprawl*. W którym etapie urbanizacji zwykle występuje to zjawisko?

Dla nauczyciela

SCENARIUSZ LEKCJI

Imię i nazwisko autora: Kamil Kaliński

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Etapy urbanizacji

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres rozszerzony, klasa II

Podstawa programowa

VIII. Zróżnicowanie struktur społecznych i procesów urbanizacyjnych: struktury językowe i wykształcenia, kulturowe postrzeganie przestrzeni, zwartość socjoetniczna, fazy urbanizacji, procesy metropolizacji, typy fizjonomiczne i funkcje miast, formy zespołów miejskich.

Uczeń:

5) wyróżnia fazy urbanizacji oraz charakteryzuje procesy metropolizacji.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne

Uczeń:

- omawia etapy urbanizacji,
- omawia rozkład gęstości zaludnienia w poszczególnych etapach urbanizacji,
- analizuje główne płaszczyzny poszczególnych etapów urbanizacji,
- porównuje etapy urbanizacji w krajach wysoko i słabo rozwiniętych,
- określa pozytywne i negatywne skutki urbanizacji.

Strategie nauczania: konektywizm

Metody nauczania: dyskusja, praca z e-materiałem, JIGSAW

Formy zajęć: praca indywidualna, praca w grupach, praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, projektor multimedialny (lub tablety z dostępem do internetu), zeszyt przedmiotowy

Materiały pomocnicze

Szymańska D., *Geografia osadnictwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.

Szymańska D., *Urbanizacja na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

The World Bank, *Urban Population (% of Total Population)* (dostęp 9.06.2021).

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

- Czynności organizacyjne (powitanie, sprawdzenie obecności).
- Dialog z uczniami mający na celu usystematyzowanie podstawowych wiadomości na temat urbanizacji.
- Przedstawienie celów lekcji.

Faza realizacyjna

- Nauczyciel dzieli uczniów na cztery grupy. Każda z grup siada w wyznaczonym przez nauczyciela miejscu w klasie i dostaje od nauczyciela zagadnienie, które ma rozwinąć, korzystając z e-materiału (wprowadzenia, grafiki interaktywnej i części „Przeczytaj”). Jeżeli lekcja nie odbywa się w pracowni komputerowej, wówczas uczniowie powinni mieć do dyspozycji tablety lub smartfony, na których będą mogli zapoznać się z e-materiałem. Zagadnienia dla grup:
 - grupa 1 – urbanizacja wstępna,
 - grupa 2 – suburbanizacja,
 - grupa 3 – dezurbanizacja,
 - grupa 4 – reurbanizacja.
- Po zakończonej pracy nauczyciel tworzy nowe grupy w taki sposób, żeby w nowej grupie znalazła się przynajmniej jedna osoba z każdej z pierwotnych grup. Nowe grupy siadają w wyznaczonym przez nauczyciela miejscu.
- Zadaniem uczniów w nowo utworzonych grupach jest przekazanie swojej wiedzy (czyli tego, co ustalili w poprzednich grupach) swoim kolegom i koleżankom.
- Po zakończonym zadaniu uczniowie wracają do pierwotnych zespołów i wymieniają się zdobytą wiedzą.
- Grupy rozwiązują zadania z bloku ćwiczeń interaktywnych. Grupa, która rozwiąże zadania najlepiej, zostaje nagrodzona oceną lub plusem.
- Nauczyciel inicjuje dyskusję na temat treści, które uzna za godne podkreślenia. W tym celu posługuje się wyświetlonym na ekranie fragmentem e-materiału, szczególnie

rysunkami.

Faza podsumowująca

- Nauczyciel zadaje pytania podsumowujące, a chętni uczniowie odpowiadają na nie.
- Nauczyciel nagradza aktywnych uczniów, ocenia pracę w grupach i przypomina cele zajęć.
- Pożegnanie i zaproszenie na kolejną lekcję.

Praca domowa

- Stworzenie grafionotki dotyczącej tematu zajęć.
- Opcjonalnie można także prosić o zapoznanie się z kolejnym tematem lekcji (w przypadku blended learning).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

Grafika interaktywna może posłużyć zarówno w trakcie lekcji (w fazie realizacyjnej i podsumowującej), jak i przed lekcją (do strategii odwróconej klasy) oraz po lekcji (w celu utrwalenia wiadomości). Może także znaleźć swoje zastosowanie na lekcji powtórzeniowej oraz podczas innych lekcji dotyczących procesów urbanizacji (zakres podstawowy: VIII. 13).